

นางในมหาภารตะ กับนางในวรรณคดีไทย*

สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา**

“นางกฤษณาเป็นนางในวรรณคดีที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ นางเป็นชายาของพี่น้องกษัตริย์ ปานพทั้งห้าพร้อมๆ กัน และได้รับการยกย่องจากสามีทั้งห้าว่าเป็น ภรรยาผู้ปรนนิบัติดีเป็นเลิศ”

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า มหาภารตะเป็นวรรณคดีเอกที่เป็นมหากาพย์สำคัญของโลกตะวันออก อันมีอารยธรรมและปรัชญาลึกซึ้ง เนื้อหาของมหาภารตะอันกล่าวถึงสงครามยิ่งใหญ่ระหว่างพี่น้องตระกูลปานพและเกาฬ เป็นเนื้อหาที่เปี่ยมด้วยรสทางวรรณคดี บทความนี้เป็นข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการสร้างตัวละครเอกหญิงในมหาภารตะ และตัวละครเอกหญิงในวรรณคดีไทย ซึ่งน่าสนใจและให้ภาพสะท้อนอันน่าใคร่ครวญหลายประการ

นางกฤษณา : ภรรยาในอุดมคติ
ตัวละครหญิงในมหาภารตะที่เป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่ **นางเทราปตี** หรือ **นางกฤษณา** ซึ่งเป็นตัวละครเอก นางกฤษณาเป็นนางในวรรณคดีที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ นางเป็นชายาของพี่น้องกษัตริย์ ปานพทั้งห้าพร้อมๆ กัน และได้รับการยกย่องจากสามีทั้งห้าว่าเป็น ภรรยาผู้ปรนนิบัติดีเป็นเลิศ

การทำงานของนางกฤษณามีสามีพร้อมกันทั้งห้าคนนี้ มีคำอธิบายว่าเป็นเพราะในชาติที่

แล้วนางเกิดเป็นธิดาของฤาษี ได้ทูลขอพรจากพระศิวะให้นางได้สามีที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อม แต่เนื่องจากนางขอพรนี้ติดๆ กันถึง 5 ครั้ง พระศิวะจึงประทานพรให้นางมีสามี 5 คนตามคำขอ

การที่กวีต้องให้คำอธิบายเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่า การมีสามีพร้อมกันถึง 5 คนนั้น เป็น “ช้อยกเว้น” ซึ่งขัดแย้งกับค่านิยมโดยปกติ จนอาจทำให้เกิดการตั้งคำถามด้านจริยธรรมของนางกฤษณา แต่เมื่อมองในแง่มุมสมัยใหม่ ช้อยกเว้นนี้นับเป็น “ความเสมอภาค” ประการหนึ่งของสตรี เพราะโดยค่านิยมปกติแล้ว ถ้าชายมีภรรยาพร้อมกันมากกว่า 1 คน ถือเป็นเรื่องปกติ โดยเฉพาะในวรรณกษัตริย์

ถึงกระนั้นก็ตาม คุณสมบัติแห่งภรรยา คือ สามารถดูแลปรนนิบัติรับใช้สามีและญาติของสามีนั้น นางกฤษณาก็ปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อติ นางจึงเป็นที่รักยิ่งของสามีทั้งห้า ความสมบูรณ์พร้อมในลักษณะดังกล่าว คือ ความดีความงามเช่นนี้ทำให้นางกฤษณายังคงลักษณะของนางในวรรณคดี หรือนางในอุดมคติไว้ครบถ้วน

* บทความนี้ดัดแปลงเพิ่มเติมจาก บทความของผู้เขียนเรื่อง “ศักดิ์และศรีของสตรีในมหาภารตะ” พิมพ์ในหนังสือ กติขุติ อันเป็นที่ระลึกในงานเกษียณอายุของ รศ.ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา ตุลาคม พ.ศ. 2534

** อ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย M. Litt (English Studies) Edinburgh Ph. D. (Thai Literature) London อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระนั้นนางกฤษณา ก็ทรงไว้ซึ่ง
อันเลียบแหลมและมีความมกคุณ
มีใช้น้อย เมื่อยธิฐิระผู้สามีหลงกล
แก่ศกุนี และใช้นางเป็นเดิมพันนั้น
ตัดจบการกระทำของสามีอันเป็น
นาง ด้วยเหตุผลอันเลียบแหลม
ที่ลามีตกตะลึงถึงกับเป็นลมไป

จำจงกลับไปทูลถามธรรมบุตร-
ยธิฐิระ สามีของเราเห็นว่า เมื่อได้
ทรงสูญเสียความเป็นไทของพระองค์
องให้แก่ศกุนีเช่นนั้นแล้ว พระองค์
ทรงมีสิทธิอันใดอีกเล่าที่อ้างผู้อื่นเป็น
เดิมพัน ในการพนันขันต่อของพระ-
องค์ครั้งนี้”¹

ปฏิกิริยาตอบโต้ของนางกฤษณา ซึ่ง
ให้เห็นชัดเจนว่า นางเป็นสตรีที่เข้มแข็ง
และใช้ “สติปัญญา” มากกว่า “อารมณ์”
พระสิ่งที่นางกล่าวนั้นต้องด้วยเหตุผลและ
ไม่อาจจะคัดค้านได้ แทนที่นางจะรำไท้ หรือ
ตัดพ้อสามีด้วยอารมณ์ นางกลับใช้เหตุผล
เพื่อปกป้องเกียรติยศของตนเอง

แต่ “เหตุผล” ของนางก็ไม่อาจยับยั้ง
การกระทำอันป่าเถื่อนของพวกเกราฟได้
ทุหสาสน์ได้เข้าไปจุดกระชากนางออกจาก
ห้อง พามายังใจกลางสภาเมือง พร้อมทั้ง
ตั้งใจจะประจานนางให้ได้ายกลางธารกำนัล
ทุหสาสน์ได้ตรงเข้ากระชากผ้าสำหรับจากร่าง
นางกฤษณาโดยไม่มีผู้ใดยับยั้งได้ เมื่อถึง
เวลาวิกฤตเช่นนี้ นางกฤษณาก็หันไปพึ่ง
พระผู้เป็นเจ้า คือ พระกฤษณะ อธิษฐานให้
ช่วยนางในยามนี้ ผ้าสำหรับที่ถูกกระชากจาก
ร่างของนางจึงคลี่ยาวออกไปไม่รู้จบ นาง
กฤษณาจึงรอดพ้นจากความอับอาย

แม้การที่ตัวเอกในวรรณคดีจะได้
รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้านั้น จะเป็น

กลวิธีอันแยบคายที่ได้กลายเป็น “ขนบ” ใน
การสร้างความจริงเชิงวรรณศิลป์อันเป็น
ที่ยอมรับได้ แต่จากการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง
แล้ว สิ่งที่สะท้อนจากกรณีของนางกฤษณานี้
นับเป็นการยอมรับว่า นางเป็นผู้ทรงคุณธรรม
สูงส่งพอที่จะได้รับ “พร” จากเทพเจ้าในยาม

คับขัน ยามเมื่อสติปัญญาของนางไม่อาจ
ช่วยนางได้ “พลังจิต” อันเข้มแข็งด้วยความ
ภักดีต่อเทพเจ้าก็ยังสามารถดลบันดาลให้
นางแก้ปัญหาให้ตนเองได้

และด้วย “พลังคุณธรรม” อันเข้ม
แกร่งของนางกฤษณา ทำให้นางตอบโต้ความ

¹ มหาภารตยุทธ กรุณา - เรื่องอุไร กุศลาคัย แปลและเรียบเรียง, กรุงเทพฯ: 2533 หน้า 108

เลวร้ายของเหล่าพี่น้องเกาฬ ด้วยการกล่าวคำสาปแช่งอย่างรุนแรงถึง 4 ประการคือ สาปแช่งให้ผู้กระทำชั่วต่อนาง ต้องสิ้นชีวิตลงอย่างน่ากลัวด้วยประการต่าง ๆ

ในตอนท้าย คำสาปแช่งของนางกฤษณาได้กลายเป็นจริงทุกประการ ซึ่งดูจะมีความ “ยุติธรรม” ที่นางได้รับการชดใช้หนี้กรรมจากผู้ทำร้ายจิตใจและเกียรติยศของนางอย่างรุนแรง

ความ “ยุติธรรม” ในครั้งนี้ดูจะเป็นการปกป้อง “ศักดิ์ศรี” ของผู้หญิงได้อย่างงดงาม เป็นข้อนำสังเกตในวรรณคดีเอกเรื่องที่ว่า สตรีได้รับความยกย่องและปกป้องรักษาอย่างดี แตกต่างจากนางในวรรณคดีไทยอยู่ไม่น้อย แม้ว่าคำสาปแช่งของนางกฤษณาจะรุนแรงสมกับอารมณ์ขมขื่นโกรธแค้นของนางในขณะนั้น แต่ทำให้นางเป็น “มนุษย์” สมจริง แม้จะเปี่ยมด้วยภักดีและคุณธรรม นางก็ยังเป็นปุถุชนผู้มีอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง การตอบโต้ผู้ประทุษร้ายย่อมเป็นสิ่งปกติ อันไม่ก่อให้เกิดความน่าตำหนิต่อประการใด

นางคานธารี : ความภักดีอันอาจลงโทษเทพเจ้าได้

นางคานธารี ชนินของเหล่าพี่น้องเกาฬ ก็เป็นอีกผู้หญิงซึ่งสามารถตอบโต้ความอยุติธรรมที่ได้รับ โดยอำนาจแห่งธรรมะที่นางประพฤติ นางคานธารี ได้กล่าวสาปแช่งพระกฤษณะ ซึ่งลำเอียงเข้าข้างพี่น้องปาดมพพ ในการรบ และใช้กลอุบายต่าง ๆ จนทำให้ฝ่ายเกาฬต้องพ่ายแพ้สิ้นชีวิตในสงคราม คำสาปแช่งของนางคานธารีนี้นั้นมีความรุนแรงสมกับความโศกเศร้าสหัสของนางในขณะนั้น การที่นางคานธารีสามารถสาปแช่งพระกฤษณะผู้เป็นเทพเจ้าได้อย่างชอบธรรมนี้เป็นเครื่องยืนยันสถานภาพอันสูงส่งของสตรีใน “มหากาพย์” ได้ประการหนึ่ง แม้ นางจะยอมรับว่าบุตรชายของนางเป็นฝ่าย

“กรณีของนางกฤษณาและนางคานธารีเป็นเครื่องช่วยยืนยันความคิดว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม”

ผิดในสงครามนี้ แต่นางก็ไม่ยอมรับว่าพระกฤษณะควรจะลำเอียงเข้าข้างฝ่ายปาดมพพจนเป็นเหตุให้นางต้องสูญเสียบุตรชายทั้งหมดของนางไป

แม้ในสถานะแห่งเทพของพระกฤษณะนั้น พระกฤษณะก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงคำสาปแช่งของคานธารีได้ ด้วยวาจาของนางศักดิ์สิทธิ์เพราะอานิสส์แห่งธรรมะที่นางปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือการเสียสละเพื่อสวามี คือน้อมไม่มีเนตร ให้ผ้าผูกตาของนางเองไว้ตลอดมา นับแต่อภิเษกสมรสกับท้าวธฤตราษฎร์ ผู้มีเนตรเสียมตาแต่กำเนิด

ดังนั้นในตอนท้ายพระกฤษณะจึงจับชีวิตลงอย่างน่าสลดใจตามคำสาปแช่งของนางคานธารีทุกประการ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้นอกจากจะสะท้อนแนวคิดเรื่องกฎ

แห่งกรรมอันเป็นแนวคิดสำคัญในมหากาพย์แล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าสตรีก็ทรงไว้ซึ่งพลังแห่งธรรมะอันมีอิทธิพลเหนือเทพเจ้าได้ แม้เทพเจ้าจะทรงอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ทั่วไป แต่เทพก็ต้องยอมรับคำสาปแช่งจากสตรีผู้ทรงคุณธรรม โดยมีอาจหลบเลี่ยงชะตากรรมของตนได้

กรณีของนางกฤษณาและนางคานธารีเป็นเครื่องช่วยยืนยันความคิดว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม อย่างชัดเจนอีกประการหนึ่ง เพราะการที่นางทั้งสองคนสามารถตอบโต้ความอยุติธรรมและความชั่วร้ายได้นั้น เป็นเพราะผลแห่งธรรมะที่นางปฏิบัติ โดยที่นางมิต้องเกลือกกลั้วกับความชั่วร้ายทั้งหลายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นเลย

เมื่อมองจากแง่นี้ ตัวละครหญิงทั้งคู่จะมีอิทธิพลเหนือกว่าตัวละครชายทั้งหลายในมหากาพย์ เพราะแม้พี่น้องปาดมพพจะเป็นฝ่ายธรรมะและต้องเข้าสู่สงครามเพื่อสร้างความถูกต้องและยุติธรรม แต่ในการทำสงครามเองนั้น พี่น้องปาดมพพก็ต้องใช้เล่ห์อุบายไม่น้อยในการสร้างชัยชนะเพื่อความชอบธรรม ในขณะที่นางกฤษณาและนางคานธารีสามารถสร้างความชอบธรรมแก่ตนอย่างไม่มีการตอบโต้ ด้วยอาศัยพลังแห่งคุณธรรมที่นางปฏิบัติเพียงอย่างเดียว จึงอาจกล่าวได้ว่า ตัวละครหญิงทั้งสองนี้มีอิทธิพลและสถานภาพสูงกว่าตัวละครชายอันเป็นตัวละครสำคัญทั้งหลายเสียอีก

นางสาวิตรี : ปัญญาอันเลิศซึ่งเป็นชัยชนะต่อชะตากรรม

การยกย่องสตรีอันปรากฏชัดที่สุดในมหากาพย์ น่าจะได้แก่เรื่อง *นางสาวิตรี* อันเป็นเรื่องแรกในมหากาพย์ นางสาวิตรี นั้นเป็นนางในวรรณคดีที่เป็นตัวแทนความเป็นเลิศทางปัญญาอันผสมผสานกับคุณสมบัติในอุดมคติอื่น ๆ ทั้งหมดที่สตรีพึงจะมี นาง

รีได้ตัดสินใจเลือกสัตยวานเป็นสามี
นางจึงคุณธรรมอันเลิศของสัตยวาน
ความกตัญญูอันเยี่ยมยอด แม้นางสาวตรี
ราบตัวสัตยวานจะมีชีวิตอยู่อีกเพียง
ปี นางก็ยังคงตัดสินใจจะแต่งงานกับสัตยวาน
วันไหนที่นางจะได้คืนจากบิดาที่นางเคารพ
ทั้งนางยังสามารถใช้เหตุผลโน้มน้าวบิดา
ยอมคล้อยตามนางในที่สุด

เมื่อแต่งงานแล้วนางสาวตรีได้ปฏิบัติ
หน้าที่ของนางอย่างสมบูรณ์ที่สุด ทั้งยอมทน
ทุกข์อยู่คนเดียวมิให้ผู้ใดล่วงรู้ความจริงว่า
สัตยวานสามีของนางกำลังจะสิ้นชีวิตในไม่ช้า
นางสาวตรีเฝ้าหน้าวันเวลาทุกชั่วย
อย่างสงบ จนเมื่อใกล้จะหมดเวลา นางจึง
ทูลพระเตรียมตัวเพื่อปกป้องชีวิตของ
สามีอันเป็นที่รัก เมื่อสัตยวานสิ้นชีวิต พระยม
ได้เดินทางมารับด้วยตนเอง นางสาวตรีได้
ใช้สติปัญญาทั้งมวลเจรจากับพระยมเพื่อขอ
ชีวิตของสามี ความเสียสละทุ่มเท และ
ความเด็ดเดี่ยวมั่นคงของนาง ทำให้พระยม
ต้องยอมคืนชีวิตของสัตยวานให้แก่นาง ทั้ง
ประทานพรให้นางตามที่ต้องการ

การที่นางสาวตรีมีชัยชนะแก่พระยม
ด้วยสติปัญญาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่า สติ
ปัญญาของสตรีนั้นอาจชนะชะตากรรมทั้ง
หลายได้ เมื่อมีความมุ่งมั่นและตั้งใจแน่วแน่
นางสาวตรีเป็นตัวแทนของมนุษย์ที่จะต่อสู้
กับชะตากรรมอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ความ
ตาย การต่อสู้กับสิ่งที่ดูเหมือนไม่อาจชนะได้
นั้นจะมีหนทางคือ การใช้ปัญญาและความ
เด็ดเดี่ยวกล้าหาญและเสียสละ อันเป็นคักย-
ภาพของมนุษย์ หากสติปัญญาของมนุษย์
สามารถเอาชนะแม้ความตายได้ ก็ดูเหมือน
ว่าจะไม่มีปัญหาอันใดที่มนุษย์จะใช้ปัญญา
แก้ไขไม่ได้

การเชิดชูศักยภาพของมนุษย์อย่างยิ่งใหญ่
จึงเป็นสาระสำคัญประการหนึ่งในสาวตรี
และเมื่อตัวเอกของเรื่องเป็นหญิงคือ นาง
สาวตรี จึงนับเป็นข้อยกเว้นที่น่าศึกษา

เพราะเป็นการยกย่องสตรี อันเป็นลักษณะ
ที่ปรากฏในมหากาพย์

ข้อสรุปบางประการอันได้จากการศึกษา
ตัวละครหญิงในมหากาพย์ อันได้แก่ นาง
กฤษณา นางคานธารี และนางสาวตรี คือได้
เห็นทัศนคติของการรับรู้ และการยกย่อง
ศักดิ์ศรีของผู้หญิงในแง่ของความเป็นมนุษย์
ที่สมบูรณ์คือ มีคุณธรรมและสติปัญญา
อันเลิศ สามารถใช้คุณธรรมและสติปัญญา
นั้นแก้ไขปัญหหรือต่อสู้กับอุปสรรคอันตราย
จนประสบความสำเร็จ แม้ว่าปัญหาบางอย่าง
อาจดูเหมือนเป็นชะตากรรมอันหลีกเลี่ยง
ไม่ได้ แต่มนุษย์ที่สมบูรณ์เปี่ยมด้วยคุณ-
ธรรมสติปัญญาก็สามารถมีชัยชนะต่อสิ่งทั้งปวง
โดยไม่ต้องพึ่งเล่ห์อุบาย หรือความช่วยเหลือ
เป็นเครื่องมือไปสู่ความดีงาม

เมื่อหันมาพิจารณาวรรณคดีไทย เรา
จะได้พบสภาพที่แตกต่างกันอยู่ไม่น้อย แม้ว่า
วรรณคดีไทยจะได้รับอิทธิพลจากวรรณคดี
สันสกฤตก็ตาม

นางวันทอง : การยอมรับ ชะตากรรมอย่างสงบเสียสละ

นางวันทองเป็นนางในวรรณคดีไทย
ที่รู้จักกันมากที่สุด นางมักถูกประณามว่า
เป็นหญิงสองใจ เพราะมีสามี 2 คน คือ
ขุนแผนและขุนช้าง แต่นางเป็นหญิงที่น่า-
สงสารที่สุด เพราะความดีความงามของนาง
กลับทำให้นางประสบเคราะห์กรรมจนถูก
ประหาร รูปงามของนางเป็นที่ปรารถนาของ
ชาย 2 คน ซึ่งมีคุณสมบัติแตกต่างกันราว
ฟ้ากับดิน ขุนแผนร่ายเสน่ห์ รูปงาม มีวิชา
อาคมฉกาจ แต่ไม่สนใจจะจงรักภักดีต่อ
วันทอง ขุนช้างอัปลักษณ์ ไร้ความสามารถ
ทางวิชาอาคม หากแต่มีใจรักภักดีต่อวันทอง
ยิ่งนัก

วันทองเองมีความจงรักภักดีต่อขุนแผน
เฝ้าปฏิเสธรุนช้าง ยอมให้มารดาโลงโทษดูว่า
เผ่าครองตัวรอสามีที่ไปทัพ แต่แล้วเมื่อขุนแผน

กลับมา ได้พานางลาวทองมาด้วย วันทองจึง
เจ็บปวดโกรธแค้นจนวิวาทกับขุนแผน ตัดขาด
จากกัน

วันทองต้องตกเป็นภรรยาขุนช้าง
ในสภาพจิตใจที่บอบช้ำทุกข์ระทมสุดพรรณนา
แต่เมื่ออยู่กับขุนช้าง นางได้รับความสุข
สบายจากทรัพย์สินสมบัติและความรักเทอดทูน
ของขุนช้าง วันทองจึงมีใจกตัญญูซาบซึ้งใน
ความจงรักภักดีของขุนช้าง

เมื่อพระพันวษาบังคับให้นางกล่าว
วาจาตัดสินใจเลือกว่าจะอยู่กับใคร นางจึง
ไม่กล้าตัดสินใจตรงๆ แต่พูดอธิบายความ
ดีงามของขุนแผน ขุนช้าง ตลอดจนความ
รักของนางที่มีต่อจมนัวยผู้เป็นลูกชาย
ความละเอียดอ่อนระแວງระวังของวันทอง
กลับทำให้พระพันวษาพิโรธหนัก จนตัดสินใจ
ให้ประหารชีวิตวันทอง ด้วยเหตุว่าเป็นหญิง
หลายใจ มักมากในกาม

วันทองจึงโศกเศร้ากว่านางกฤษณา
เพราะความดีและจิตใจอันงามของนางไม่
อาจเป็นบารมีหรือคุณธรรมปกป้องนางจาก
ภัยอันตรายใดๆ ได้ กระนั้นวันทองก็มีเคย
กล่าวโทษผู้ใด คงยินยอมปลงใจรับชะตากรรม
ของตนอย่างสงบ

วันทองจึงอาจนับเป็นนางในอุดมคติ
แบบไทย เป็นผู้เสียสละ น้อมรับชะตากรรม
และ “ผลกรรม” ของตนโดยสงบ ดุจดั่ง
แผ่นดินแผ่นดินน่ายอมน้อมรองรับทุกสิ่ง ประดุจ
ดั่งแม่ยอมใจรักและรับลูกของตนโดยไม่มี
ข้อแม้ใดๆ

นางรจนา : ความรักด้วยปัญญา และความเชื่อมั่น

นางรจนอาจนับเป็นนางในวรรณ-
คดีไทย ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงที่สุด
ผู้หนึ่ง เพราะนางมั่นใจใน “รูปสุพรรณชั้นใน”
ที่นางเห็นจากรูปเจ้าเงาะ นางจึงเลือกเจ้าเงาะ
ผู้อัปลักษณ์ยากไร้เป็นสามี แม้จะถูกตีเตียน
เยาะเย้ยไยไพ นางก็ยังยืนยันการตัดสินใจ

ของตนอย่างแน่วแน่

รจนายอมทนลำบาก ยอมพรากจาก
วังอันสุขสบาย ไปสู่กระท่อมปลายนา เพื่อ
ครองรักกับผู้ที่นางได้เลือกแล้ว ด้วยเชื่อมั่น
ในคุณสมบัติของผู้เป็นที่รัก

เราอาจกล่าวได้ว่า รจนานางเป็นหญิงมี
ปัญญา สามารถแยกแยะ **เปลือกนอก** จาก
แก่นสารภายใน และสามารถอดทนต่อการ
คัดค้าน การโยยพะของทุกคน ไม่พยายาม
อธิบายเหตุผลของตนเอง เพราะรู้ยู่ว่าจะ
ไม่สามารถทำให้ใครยอมเชื่อได้

หากเปรียบเทียบนางรจนากับนาง
สาวิตรี ผู้ซึ่งใช้ปัญญาในการเลือกคู่ครองแล้ว
จะเห็นว่า นางสาวิตรีใช้ปัญญาพิจารณา
คุณสมบัติของสัถยวานในแง่คุณธรรมอัน
สูงส่งของสัถยวาน ผู้มีความกตัญญูอย่างยิ่ง
ต่อบิดามารดา ในขณะที่นางรจนารู้ได้ “ปัญญา”
แลเห็นรูปทองของเจ้าเงาะ เพราะแรงจิต
อธิษฐานของเจ้าเงาะเอง เมื่อนางได้เห็นรูป
ทองของเจ้าเงาะแล้ว นางก็เชื่อมั่นในสิ่งที่
ตนได้เห็น กล่าวหาญตัดสินใจจากสิ่งที่ตนเห็น
นั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในท้ายที่สุดแล้ว นาง
รจนาก็เลือกรูปทองตามอุดมคติและค่านิยม
ของหญิงทั้งหลาย ที่ได้เลือกเพราะได้ตระหนัก
ถึงคุณธรรมใด ๆ ของเจ้าเงาะไม่ เพียงแต่
รูปทองที่นางเห็นเป็นเปลือกนอกที่นางเห็น
แต่ผู้เดียว มิได้มีผู้รู้เห็นร่วมสรรเสริญ
ด้วยเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม นับเป็นบุญวาสนาของ
รจนานางที่ “รูปสุวรรณ์ชั้นใน” ที่นางเลือกนั้น
เป็นของแท้ไม่ใช่เพียงมายา เพราะท้ายสุดเจ้า
เงาะก็ถอดรูปเป็นพระสังข์ทอง ได้ครอง
บ้านครองเมืองเป็นคู่ครองที่เหมาะสมกับ
นางทุกประการ

พระเพื่อนพระแพง : อำนาจ หลงกับอำนาจรัก

บางครั้งนางในวรรณคดีไทย ก็เป็น
นางผู้มีพฤติกรรมตรงกันข้ามกับค่านิยม
ของสังคมโดยสิ้นเชิง พระเพื่อนพระแพง
นับเป็นนางในวรรณคดีไทยที่มีลักษณะพิเศษ
ในแง่ที่เป็นผู้ใช้ปัญญาและมารยาธสูงส่ง
อันเป็นที่ปรารถนาอย่างองอาจหาญ

พระเพื่อนพระแพงเป็นนางกษัตริย์
ผู้เลิศโฉม เป็นดวงตาดวงใจของพระราชบิดา
และมารดา ไม่มีสิ่งใดที่นางทั้งสองปรารถนา
แล้วจะไม่สมปรารถนา ดังนั้นเมื่อทั้ง 2 นาง
หลงใหลใน “เสียงยอมน้อย” ของพระลอ
ผู้งามพร้อมชวนให้ทั้งโลกไหลหลง พระเพื่อน
พระแพงก็วางแผนดำเนินการเพื่อให้ได้พระลอ
มาเป็นคู่บุญ

ค่านิยมโบราณนั้น หญิงจะเป็นฝ่าย
เชิญชวนชายมาสู่ตนมิได้ ถือเป็นเรื่องควร
ละอายยิ่งนัก แต่สติปัญญาอันเฉียบแหลม
ของพระเพื่อนพระแพง ก็ทำให้นางสามารถ
ใช้ให้นางรินนางโรยเป็นพี่เลี้ยง เป็นผู้จัดการ
ให้ปู่เจ้าสมิงพรายทำเสน่ห์จนพระลอทั้ง
พระมารดาและพระมเหสี มาหาพระเพื่อน
พระแพงอย่างไม่หวาดหวั่นต่ออุปสรรคอันตราย
หรือแม้แต่ความตาย

การใช้อำนาจเสน่ห์เล่ห์กลนั้นเป็น
ความผิดทั้งทางโลกและทางธรรม แม้พระ-
เพื่อนพระแพงจะซาบซึ้งในความน่าหวาด
กลัวน่าละอายในสิ่งที่ตนกระทำ แต่อำนาจ
ความหลงความปรารถนาก็ทำให้นางทั้งสอง
ลืมหูลืมตาทุกอย่าง ปรารถนาเพียงได้ครอง
พระลอเพื่อดับความทุกข์ระทมจากการหลง
รักพระลอเท่านั้น

เมื่อได้สมปรารถนาแล้ว พระเพื่อน
พระแพงก็พิสูจน์ให้เห็นอำนาจแห่งรักและ
หลงนี้ด้วยการยอมสละชีวิตของตน ยอม
ต่อสู้เคียงข้างพระลออย่างองอาจ จนสิ้นชีวิต
พร้อมกัน

จุดจบอันสะเทือนใจของเรื่องนี้ อาจ
มีผู้ตีความไว้อย่างต่าง ๆ กันไป แต่เมื่อพิจารณา
จากพฤติกรรมของพระเพื่อนพระแพงแล้ว
เราจะได้เห็นภาพสะท้อนของความเสมอภาค
เท่าเทียมกันของหญิงและชายในอันจะไขว่-
คว้าสิ่งที่ตนปรารถนามาครอบครอง

ถ้าชายสามารถใช้เสน่ห์เล่ห์อุบายหลอก
ล่อหญิงอันตนปรารถนา หญิงก็สามารถใช้
วิธีเดียวกันนั้นได้ แต่ความพิเศษของพระเพื่อน
พระแพงอาจจะอยู่ที่ “ขัดติยะมานะ” ซึ่งทำ
ให้ไม่หวาดหวั่นต่อความตาย หากยอมรับ
ผลแห่งการกระทำของตนอย่างทรนงองอาจ

พระเพื่อนพระแพงได้พิสูจน์ให้
เห็นว่า นางสามารถเลือกวิถีชีวิตและวิถีแห่ง
ความตายตามใจปรารถนา

บทสรุปบางประการจากนางในวรรณคดี
ไทยที่เราพิจารณา คือ การได้เห็นความเป็น
มนุษย์ที่สมบูรณ์ในแง่ความเป็นจริง ที่ห่าง
ไกลจากมนุษย์ในอุดมคติ เห็นผู้หญิงเป็น
มนุษย์ที่ไม่อ่อนแอหรือเข้มแข็งกว่าชาย แต่
ก็เป็นมนุษย์ที่ต้องเจ็บปวด ต้องรับผลกระทบ
และชะตากรรมของตน เพราะต้องอยู่ใต้
อำนาจกิเลสทั้งของตนเองและของผู้อื่น